

УДК 94(477):37.017.7'192/193'

DOI 10.12958/2227-2844-2019-3(331)-118-127

О. Ю. Лаврі – аспірантка кафедри історії України Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Одеса)

E-mail: lavrioksana@gmail.com

ORSID <https://orcid.org/0000-0001-8412-3769>

ПРАКТИКА ВТІЛЕННЯ КОМУНІСТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В 1920–1930-х рр. (БАТЬКИ І ДІТИ)

Проблемам сімейно-шлюбних відносин в СРСР присвятили свої праці багато радянських філософів та соціологів. Провідну роль зіграли розробники цивільного та сімейного права. Великий експеримент з руйнації старих традицій та побудови нових норм залишив слід і до сьогодні.

Надзвичайна велика увага приділялась виховному процесу – комуністичному вихованню. М. Калінін в своїй доповіді „Про комуністичне виховання” у 1940 році сказав: „На мою думку, виховання має визначений, цілеспрямований та систематизований вплив на психологію вихованця, для того, щоб нав’язати йому якості бажані вихователю. Мені здається, що таке формулювання в загальних рисах охоплює все те, що ми вкладаємо в поняття виховання: впровадження певного світобачення, моральності та правил людського спільного проживання; вироблення певних рис характеру та волі, звичок і смаків, розвиток певних фізичних властивостей тощо” (Бошко, 1952, с. 29).

Сутність сім’ї у формулюванні радянських теоретиків змінюється дуже швидко. Від простого співжиття без необхідності юридичного оформлення, до повернення цінності „коханню”. Вони писали про те, що пролетарська революція створює необхідні умови для того, щоб основою шлюбу було кохання, а не грошовий розрахунок, щоб шлюб був не короткостроковим, а в принципі пожиттєвим союзом. В умовах соціалізму, на думку теоретиків, сім’я мала бути дружнім колективом, який скріплений спільною ідеологією на „благо Батьківщини” та патріотичним вихованням дитини.

Під вихованням сім’ї розуміли сукупність рівня суспільно-політичної діяльності членів сімейного колективу та системи його політичних цінностей та норм, які передаються від дорослих до молодших членів сім’ї (Бородина, 1980, с. 17). Справа доходила до того, коли створювались спеціальні кафедри у вищих навчальних закладах. Виховувались спецагітатори, які їздили по селах та маленьких містах і розповідали населенню, як правильно виховувати дітей, і в чому полягає сутність радянської сім’ї.

Яким чином комуністи вели боротьбу за свідомість трудящих стосовно поглядів на сім’ю, кохання та шлюб? Все просто: вищезгадані

спецвихователі, які приїжджали „в гості” і розповідали про правильну радянську сім'ю (Лаптенюк, 1967, с. 46), публікувалися багато літературних творів (як художніх (Гумилевский, 2001), так і методичних), дітей брали в спецагони при школі.

Основними жанрами радянської літератури в середині і другій половині 1920-х років стали любовні та авантюрні романи, і аж ніяк не історії про партизанську боротьбу чи пролетарські здобутки. Основними сюжетними лініями цих романів були історії вільного кохання, перипетії міжособистісних стосунків та суїциди. Література епохи НЕПу розповідає про побут, моду на вільне кохання та епідемії самогубств. Проте, в житті цей романтизм ні до чого хорошого не призвів.

Після того, як вийшов перший кодекс 1918 року більшовики зрозуміли, що питання незареєстрованого шлюбу треба буде вирішувати, і негайно. Тому, що під час НЕПу з'явився новий вид шлюбу „сезонний”. Коли жінці обіцяли „пожиттєве кохання” та проживання разом, а через деякий час залишали саму. Були випадки коли до фактичного (незареєстрованого) шлюбу брали жінку задля допомоги в сезонному зборі врожаю. Принаймні, такі аргументи виставляли партійці, коли піднімали питання стосовно необхідності реєстрації шлюбу. Тому, в жовтні 1925 року було підняте питання про розгляд незареєстрованого шлюбу (Свердлов, 1949, с. 5–8). В кодексах пояснювалось це наступним: „Комуністичне виховання покоління, яке підрастає, розвиток його фізичних та духовних сил є важливим обов'язком сім'ї” (*Кодекс законів*, 1938, с. 5). Реєстрація шлюбу встановлювалась як в інтересах державних та суспільних так і з метою охорони особистих та майнових інтересів подружжя та дітей (Там само, с. 8). Комуністичний ідеал несумісний з релігійними, міщанськими та приватновласницький, нігілістичними уявленнями про сім'ю. Сім'я при соціалізмі та комунізмі – життєво-важливий феномен, який допомагає виховати справжніх будівельників нового світу. Без неї неможливо сформувати розвинену особистість комуністичного суспільства, багатою духовно, морально та фізично (Лаптенюк, 1967, с. 239).

Кажучи про виховання дітей професор А. Г. Харчев писав: „Думка, згідно якої в майбутньому, при комунізмі, сім'я „звільниться” від виховання дітей”. Можна вважати спростованою адже її неспроможність доказана. Сім'я залишається основним фактором формування характеру, звичок, моральних якостей, естетичних смаків дитини. Турбота про радянську сім'ю, в котрій гармонічно поєднуються суспільні та особисті інтереси громадян є однією з важливих задач Радянської держави (*Производственная деятельность*, 1972, с. 5–6).

Лицемірством стала констатація того, що через розруху Першої світової велика кількість дітей залишилися без батьків і стали безпритульними (але ж ми то розуміємо, що і інші війни стали причиною безпритульності). „Проте: „Радянська влада взяла на себе зобов'язання у

вихованні та просвітництві. Тисячі дітей, позбавлених батьків, були врятовані від голоду та безпритульності і отримали виховання в ДТК (дитячих трудових колоніях) та комунах” (Бошко, 1952, с. 29). Сам Сталін вказував, що дитина не може розвивати власні здібності при закритому режимі, без необхідної свободи та заохочення ініціативи Там само, с. 34). Він писав: „В нас не б’ють дитину, її дуже рідко карають, дають можливість стати на той шлях, який вона сама обере. Я думаю, що ніде немає такої турботи про дитину, як у нас в Радянському Союзі” (Там само, с. 25). Лицемірство в кожному слові.

Діти, які народжувались у таборах перебували у спеціальних яслах ГУЛАГу. З табірних ясел дітей переводили до звичайних дитячих будинків у два роки. Як правило, там їм міняли прізвища. У доповіді наркомуні внутрішніх справ СРСР Л. Берія до голови Раднаркомуні СРСР В. Молотова писалося, що дітям, яких було забрано в матерів і віддано до дитбудинків почали надавати нові імена і прізвища (Шмараева, 2014). Будинки були переповнені, санітарних норм не дотримувались. Через епідемію помирили і ті групи дітей, яких відправляли з таборів. Одна з колишніх ув’язнених згадувала, що з табору відправили групу дітей з одинадцяти чоловік до міського дитбудинку, і були шоковані, коли дізнались, що вся група невдовзі померла від епідемії (Белановский, 2014).

Неповнолітніх, які досягли 14 років, органи опіки зобов’язані влаштовувати на роботу на підприємствах, в МТС (машинно-тракторні станції), колгоспах, радгоспах, установах або для навчання в установи Міністерства трудових резервів, а також у технікуми чи в інші спеціальні навчальні заклади (*Сторінки історії*, 1990, с. 5).

При передачі дітей на патронування не дозволялось розлучати братів і сестер та влаштовувати їх по можливості в одній сім’ї, якщо їх не більше двох (принаймні так писалося в офіційних документах). Проте, водночас не допускалася передача на патронування в одну сім’ю більше двох дітей (Там само, с. 19). Що відверто могло слугувати від’єднанням від сім’ї. Але, ця риторика швидко зазнала змін. Починаючи з 1930-х років, нормою було розділяти дітей не те що з однієї сім’ї, навіть з однієї вулиці. Були приклади, коли дітей могли усиновити, але частіше траплялося так, що брали дівчат, в якості прислужниці в будинку (Белановский, 2014).

Психологи склали спеціальну анкету для вивчення психіки дитини. Багатосторінкові міркування стосувались того, чому дітей варто виховувати, задля чого з дитинства треба накладати обов’язок патріотичної любові до власної Батьківщини. Вони писали: „Природа влаштована так, що людина з’являється на світ малою дитиною. Поняття маленького є, перш за все констатацією розмірів зросту. Проте, ми називаємо дитину маленькою і тим самим виражаємо її фізичну та психічну слабкість, відсутність досвіду, неповноцінність. Бути дорослим

означає не тільки бути фізично зрілим, але також мати досвід, бути здоровим, бути у змозі працювати. Якщо, бути маленьким – неминучий початок, то стати дорослим – мета, яку треба досягнути” (Рюле, 1926, с. 3).

Не обійшлося без порівнянь між „пролетарською” дитиною та „буржуазною”. „Пролетарська дитина має те, чого немає в буржуазній дитини: органічний зв’язок з працею. Пролетарське існування побудоване на власній роботі. Пролетар не користується всім тим, що дісталось йому у спадок, не отримує ніяких комерційних та спекулятивних прибутків, не користується підтримкою багатих родичів, немає паразитичних доходів у вигляді прибутків, відсотків, синекури тощо. Все, що йому потрібно в житті, він має виробити власноруч та головою в тяжких умовах існування. Перш за все він робітник” (Там само, с. 75).

Вказували, що пролетарська дитина з самого початку має орієнтуватися на індивіда менше ніж на масу. Мовляв, вона має на ряду з індивідуальною душею масову душу. Незалежно від її індивідуального усвідомлення та її індивідуальних інтересів, вона має мислити та відчувати в дусі маси, а не самотужки. Масове відчуття, масове розуміння, масова дія слугують для дитини цінними ідеологічними та практичними засобами самозабезпеченням.

Етичний підсумок цієї орієнтації на масу, на колектив, в сенсі обов’язків всіх по відношенню до одного, це – солідарність. І перед пролетарською молоддю „вирує образ нового суспільства – суспільства іншого”, аніж те, з якого воно вийшло проти якого бореться. При цьому вона не допускає ніякого відступу, ніякого компромісу, ніякого руху назад. Їй здається абсурдною та соромною думка про те, щоб повернутися в якості „блудного сина” до переможного батька. В неї є відповідна мета: замість сучасного спотвореного суспільства, котре є тільки фразою та оманною – створити нове, дійсне, живе та життєве суспільство. З цим і виступає молодь (Там само, с. 77).

В спеціальній анкеті обстеження пролетарської дитини, можна знайти достатньо важливі пункти, які пояснювали політику комуністичного виховання:

1. „Чи є опорні моменти в поведінці дитини, які призводять вивести заключення про пролетарську класову психологію? В яких ознаках проявляється основна відмінність від буржуазних дітей (слова, дії, поведінка)? Чи носить психологічна структура при пролетарському укладі життя ще мілко-буржуазний характер або вже пролетарський? Як це пояснити з точки зору пролетарської середина?”

2. Коли і де вперше дитина відчула класові протиріччя? В якій формі? Як відреагувала дитина на це переживання? Свідомо чи несвідомо? Чи залишило це явні сліди на психіці дитини? Чи викликало воно якісь тенденції?

3. Як склались домашні умови дитячого виховання (робота, житло, хвороби, алкоголь, кримінальне минуле, випадки смерті, самогубства, душевна хвороба)? Хто домінує в сім'ї? Чи носить виховання суворий, буркотливий, релігійний, ласкавий характер? Чи належать батько, мати, сестри до пролетарських чи буржуазних організацій? Що знає дитина про робочий рух, соціал-демократії, революції?.. Коли дитина бачиться з батьками (Загальні вечери, вечорами, неділями)? Що знає дитина про роботу батька? Яку участь батько бере в житті дитини?

6. Дитина – сирота? Незаконна? Чи переслідуються батьки за релігійні чи політичні переконання? Чи страждали вони за участь у запасові, революції, робочому русі? Чи були в тюрмі? Чи арештовувались поліцією?

9. Який шлюб в батьків? Чи беруть участь у вихованні дідусь чи бабуся, тітки? Чи моляться в сім'ї? Чи ходять до церкви? Читають Біблію? Чи ходять на прогулянку батьки та діти в неділю? Куди (пивні, танцюльки, цирк, зоологічний чад, екскурсії, подорожі)?

10. Які його улюблені розповіді? Улюблені особистості, герої? Тверезе мислення та відхилення від всього фантастичного?" (Там само, с. 78–80).

Батьки зобов'язані виховувати своїх дітей в дусі комунізму, безмежної відданості своїй батьківщині та безмежної любові до неї. Особливо в світі історичних рішень XIX з'їздів ВКП(б) варто вважати, що тільки ті батьки по-справжньому виконують свої зобов'язання перед дітьми та перед суспільством, котрі виховують в дітях радянський патріотизм, непорушне переконання в перемозі комунізму у світі, бажання віддавати всі свої сили побудові комуністичного суспільства (Рабинович, 1952, с. 108).

Соціологи вважали, що однією з проблем „старої/буржуазної” сім'ї – є проблема протиріч між поколіннями. Тому, для соціалістичної сім'ї вони намагались зробити умови „подолання ворожнечі та протиріч між інтересами старшого та молодшого поколінь”. „Відносини між батьками та дітьми в радянській сім'ї формуються під впливом тих нових суспільних умов, котрі приніс з собою соціалістичний суспільний устрій. З усуненням деспотичної батьківської влади зникло духовне розрізнення між поколіннями” (*Правовые вопросы*, 1968, с. 8).

Створюючи сімейно-шлюбні кодекси юристи писали, що основна мета цих документів — це перш за все захист прав дитини. З часом, з кожним кодексом, ці права зменшувались. Тобто, якщо перші кодекси надавали більше свободи дітям, останні надавали більше прав батькам (Там само, с. 9).

Радянська влада провела декілька експериментів стосовно того, яким чином має виглядати радянська сім'я. Якими мають бути батьки та яким чином мають виховуватись діти.

Найлегше „експерименти” проходили у великих містах. Проблемним полем залишалася сільська місцевість, там були „найбільш сильні залишки буржуазного сімейного устрою”. „Проте швидкий зріст колективізації сільського господарства, який охопив до кінця третього року першої п’ятирічки більше ніж 60% господарств. Супротив куркулів приходить до свого кінця. Перемога забезпечена: питання: „хто кого” в СРСР вирішене кінцево і безповоротно на користь соціалізму, проти комунізму” (*Несовершеннолетние правонарушители*, 1932, с. 3–4). Здійснення колективізації сільського господарства на базі соціалістичної індустріалізації країни виявилось головною умовою утворення нової колгоспної сім’ї, яка базується на суспільній праці рівноправ’я подружжя. Особистий заробіток членів сім’ї визначав трудодень (Лаптенюк, 1967, с. 84).

В неймовірно важких умовах Комуністична партія проводила велику роботу з впровадження в побут трудящих нової моралі. Ця робота базувалась на марксистсько-ленінській моралі (як вони вважали), на рішеннях партійних з’їздів та конференцій з питань побуту, на декретах Радянської влади щодо сім’ї. Партія направляла процес становлення комуністичних сімейно-шлюбних відносин, формувала необхідну/зручну для себе „радянську суспільну думку”.

Вони намагалися позбутись „соромних” перших років існування Радянської влади. Адже, вказівка на те, що шлюб не обов’язково реєструвати призвів до великої хвилі легковажних недовгострокових статевих відносин. Радянські юристи перенесли „на власних плечах” всі труднощі з переформатуванням такого соціального інституту як сім’я. Якщо першочерговим завданням було позбавлення від „тіні” та „переслідувань” церкви та „буржуазного типу шлюбу”, то подальшими завданнями були виправлення старих помилок та повернення до старого „буржуазного” законодавства, але зі своїми трактуваннями. Це легко помітити, читаючи кодекси послідовно, з усіма змінами. Спочатку в них вказується право всіх дітей бути законними, але вже в 1930-х роках цей момент забувається і в анкетах по оцінці психології дитини один з пунктів пов’язаний з законністю народження. Більшовики були „трохи нечесними” вказуючи лише одну причину безпритульності дітей – Перша світова війна. Під гаслами „боротьби” з безпритульністю, вони почали активно використовувати фразу в кодексі, мовляв, всі пункти та статті створені задля того, щоб захистити права дитини. Проте, паралельно з виходом кодексу створюється ряд ДТК, які, насправді, або не утримуються державою, або вкладаються мінімальні кошти. Соромна сторінка історії – Соловки будувались дитячими руками. В загальному, можна додати, що надавши законодавчу свободу коханню і вихованню дітей державою, більшовики і не очікували, що на практиці це буде схоже на суцільний хаос.

Список використаної літератури

1. **Белановский Д.** Семен Виленский : „Реабилитировали те же, кто губил”. *Новая газета*. 2014. 29 октября. URL : <http://www.novayagazeta.ru/apps/gulag/65889.html> (22.09.2019).
2. **Бородина Г. Я.** Политическая культура семьи и воспитания молодого поколения. *Культура семьи как объект социологического исследования*. Свердловск : УНЦ АН СССР, 1980. С. 16–23.
3. **Бошко В. И.** Очерки советского семейного права. К. : Государственное издательство политической литературы, 1952. 371 с.
4. **Гумилевский Л. И.** Игра в любовь. М. : ЗАО „Издательский дом Гелеос”, 2001. 191 с.
5. **Кодекс законів про родину, опіку, одруження і про акти громадянського стану / Народний Комісаріат Юстиції. К. : Юридичне видавництво Народного Комісаріату Юстиції Союзу СРС, 1938. 160 с.**
6. **Лаптенко С.** Мораль и семья. Минск : Наука и техника, 1967. 248 с.
7. **Несовершеннолетние правонарушители / Сост. Б. С. Утевский; Под ред. Я. А. Перель, А. А. Любимова. М. : Учредгиз, 1932. 68 с.**
8. **Правовые вопросы семьи и воспитания детей / Отв. ред. В. С. Тадевосян. М. : Юридическая литература, 1968. 184 с.**
9. **Производственная деятельность женщин и семья / ред. И. Н. Лушинский и др. М. : Издательство БГУ, 1972. 270 с.**
10. **Рабинович И. В.** Личные и имущественные отношения в советской семье. Ленинград : Издательство Ленинградского государственного ордена Ленина Университета имени А. А. Жданова, 1952. 159 с.
11. **Рюле О.** Психика пролетарского ребенка. Москва-Ленинград : Государственное издательство, 1926. 80 с.
12. **Свердлов Г. М.** Брак и развод. М. : Издательство академии наук СССР, 1949. 146 с.
13. **Сторінки історії Української РСР : факти, проблеми, люди / За ред. Ю. Ю. Кондуфора; Упоряд. : С. В. Кульчицький, А. А. Чуб, Н. А. Дегтярьова. К. : Радянська школа, 1990. 336 с.**
14. **Шмараева Е.** Детство на каторге : ГУЛАГ для самых маленьких. *Аргумент*. 2014. 10 марта. URL : <http://argumentua.com/stati/detstvo-na-katorge-gulag-dlya-samykh-malenkikh> (22.09.2019).

Referenses

1. **Belanovskiy, D.** (2014, October 29). Semen Vilenskiy : „Reabilitirovali te zhe, kto gubil” (Semyon Vilenskiy: „The same people who killed, then rehabilitated”). *Novaâ gazeta*. Retrieved from <http://www.novaya-gazeta.ru/apps/gulag/65889.html>. [in Russian].
2. **Bodorina, G.** (1980). Politicheskaya kultura semi i vospitaniya molodogo pokoleniya (Political culture of the family and education of younger generation) in *Kultura semi kak ob'ekt sotsiologicheskogo issledovaniya* (Culture of the family as an object of sociological research). (pp. 16–32). Sverdlovsk: UNTs AN SSSR (in Russian).

3. Boshko, V. I. (1952). *Ocherki sovetskogo semeynogo prava* (Essays on Soviet family law]. Kyiv : Gosudarstvennoye izdatelstvo politicheskoy literatury. [in Russian]. **4. Gumilevskiy, L. I.** (2001). *Igra v lyubov* (The game of love]. Moskow : ZAO „Izdatelskiy dom Geleos”. (in Russian]. **5. Kodeks zakoniv pro rodinu, opiku, odruzhennya i pro akti gromadyanskogo stanu** (Code of Laws about family, guardianship, marriage and acts of civil state]. (1938). Kyiv : Yuridichne vidavnytstvo Narodnogo komisariatu yustitsii Soyuzu RSR. [in Ukrainian]. **6. Laptенок, S.** (1967). *Moral i semia* (Moral and family]. Minsk : Nauka i tehnika. [in Russian]. **7. Perel, Ya. A., Lyubimov, A. A.** (Eds.). (1932). *Nesovershennoletniye pravonarushiteli* (Juvenile delinquents]. Moskow : Uchredgiz, 1932. 68 s. [in Russian]. **8. Tadevosyan, V. S.** (Ed.). (1968). *Pravovyye voprosy semi i vospitaniya detey* (Legal issues of the family and parenting]. Moskow : Yuridicheskaya literatura. [in Russian]. **9. Lushchinskiy, I. N.** (Ed.). (1972). *Proizvodstvennaya deyatel'nost zhenshchin i semya* (Women's production activities and the family]. Moskow : Izdatelstvo BGU. [in Russian]. **10. Rabinovich, I. V.** (1952). *Lichnye i imuschestvennye otnosheniya v sovetskoi semie* (Personal and property relations in the Soviet family]. Leningrad : Izdatelstvo Leningradskogo gosudarstvennogo ordena Lenina Universiteta imeni A. Zdanova. [in Russian]. **11. Ryule, O.** (1926). *Psikhika proletarskogo rebenka* (The psyche of the proletarian child]. Moskow-Leningrad : Gosudarstvennoye izdatelstvo. [in Russian]. **12. Sverdlov, G.** (1949). *Brak i razvod* (Marriage and Divorce]. Moskow : Izdatelstvo akademii nauk SSSR [in Russian]. **13. Kondufor, Yu. Yu.** (Ed.). (1990). *Storinky istorii Ukrainskoi RSR : fakty, problemy, liudy* (Pages of history of the Ukrainian SSR: facts, problems, people]. Ryiv : Radyanska shkola. [in Ukrainian]. **14. Shmarayeva, E.** (2014, March 10). *Detstvo na katorge : GULAG dlya samykh malenkikh* (Childhood in penal servitude: the Gulag for the smallest]. *Argument*. Retrieved from <http://argumentua.com /stati/detstvo-na-katorge-gulag-dlya-samykh-malenkikh>. [in Russian].

Лаврі О. Ю. Практика втілення комуністичного виховання в 1920–1930-х роках (Батьки і діти)

Стаття базується на дослідженні, яке було опубліковано в попередньому випуску вісника. В даному випадку надаються приклади виховання дітей владою по відношенню до батьків, а дітей сиріт по відношенню до суспільства. На жаль, початковий етап становлення комуністичного виховання не приніс із собою нічого хорошого. Влада намагалась надати свободу відносинам між чоловіком і жінкою, а отримала сотні пар, які так і не змогли дійти до омріяного рівноправ'я або кохання назавжди. Влада намагалась розписати яким чином варто виховувати дітей, а на справі вийшло, що дітям краще рости під контролем батьків, а не державних представників. Влада запропонувала утворювати спеціальні дитячі будинки, щоб допомогти безхатченкам, а

на ділі вийшло, що проживали в умовах знущань, недоїдань, гвалтувань. Починаючи свою діяльність із боротьби з усіма „ворогами”, держава так і залишилась на політиці постійної боротьби (не тільки із зовнішнім ворогом, а й внутрішнім), призвівши до віддалення відносин між дітьми та батьками, між братами і сестрами, між родичами. Згадайте передачу „Жди меня”, під час якої люди розповідали власні історії того хто як загубився. Експеримент радянської влади не вдався, врешті решт все повернулось назад (коло замкнулося). Та чи варті були ці всі експерименти того? І кому за них прийшлося відповідати?

Ключові слова: комуністичне виховання, Українська РСР, пролетарська дитина, радянська сім'я, комуністична партія, сімейний кодекс, НЕП, ДТК, МТС.

Лаври О. Ю. Практика втілення комуністичного виховання в 1920–1930-х гг. (Отцы и дети)

Стаття базується на дослідженні, яке було опубліковано в передньому випуску журналу. В даному випадку надаються приклади виховання дітей владою по відношенню до батьків, а дітей сиріт по відношенню до суспільства. На жаль, початковий етап становлення комуністичного виховання не приніс нічого хорошого. Влада намагалась надати свободу відносинам між чоловіком і жінкою, а отримала сотні пар, які так і не змогли прийти до бажаного рівноправ'я або нескінченної любові. Влада намагалась розписати який спосіб слід виховувати дітей, а насправді отрималося, що дітям краще рости під контролем батьків, а не державних представників. Влада запропонувала створювати спеціальні дитячі будинки, щоб допомогти бездомним, а насправді отрималося, що проживали в умовах знущань, недоедання, насильства. Починаючи свою діяльність з боротьби з усіма „ворогами”, держава так і залишилась в політиці постійної боротьби (не тільки з зовнішнім ворогом, а й внутрішнім), привела до віддалення відносин між дітьми і батьками, між братами і сестрами, між родичами. Згадайте передачу „Жди меня”, в час якої люди розповідали власні історії того хто як загубився. Експеримент радянської влади не вдався, в кінці кінців все повернулось назад (коло замкнулося). Але чи варті були ці всі експерименти того? І кому за них прийшлося відповідати?

Ключевые слова: комуністичне виховання, Українська РСР, пролетарський дитина, радянська сім'я, комуністична партія, сімейний кодекс, НЕП, ГТК, МТС.

Lavri O. Practice of the implementation of communistic education in the 1920s – 1930s (Parents and children)

The article is based on a study that was published in a previous issue of the newsletter. In this case, examples are given of the upbringing of children by the authorities in relation to parents, and by orphans in relation to society. Unfortunately, the initial stage of the formation of communist education did not bring anything good with it. The authorities tried to give freedom to the relationship between a man and a woman, but got hundreds of couples who could not come to the desired equality or infinite love. The authorities tried to paint how children should be raised, but in fact, it turned out that it is better for children to grow under the control of their parents, and not state representatives. The authorities suggested creating special orphanages to help the homeless, but in reality it turned out that they lived in conditions of bullying, malnutrition, and violence. Starting with the struggle against all “enemies”, the state remained in a policy of constant struggle (not only with the external enemy, but also with the internal one), leading to the alienation of relations between children and parents, between brothers and sisters, between relatives. Remember the program “Wait for me”, during which people told their own stories of someone who was lost. The experiment of the Soviet government failed, in the end everything returned back (the circle closed). But were all these experiments worth it? And who had to answer for them?

Key words: communist education, Ukrainian SSR, proletarian child, Soviet family, communist party, family code, NEP, DTP, MTS.

Стаття надійшла до редакції 16.10.2019 р.

Прийнято до друку 25.10.2019 р.

Рецензент – д.і.н., проф. Набока О. В.